

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Давиденко І.В.

“___” _____ 2019 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності _____ 242 «Туризм» _____

(шифр та найменування спеціальності)

за магістерською програмою професійного спрямування Економіка та організація
туристичної діяльності (назва магістерської програми)

на тему: **«УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МУЗЕЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконавець

студент факультету міжнародної економіки

Кудрявцева Анастасія Максимівна

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

к.е.н. доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Шикіна Ольга Володимирівна

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2019

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу Кудрявцевої Анастасії Максимівни

«Удосконалення управління розвитком музейної діяльності»

кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 242

«Туризм»

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2019 рік

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Об'єкт дослідження – процес удосконалення управління розвитком музейної діяльності на прикладі Одеського історико-краєзнавчого музею.

У роботі розглянуто: теоретичні основи музейного обслуговування, організаційно-правове забезпечення музейної діяльності та методичні підходи до оцінки діяльності музеїв.

Досліджено сучасний стан музейної справи України. На основі запропонованого підходу до оцінки діяльності музеїв проведено діагностику однорідності областей України за музейною справою. У роботі більш детально висвітлено туристичну привабливість Одеського історико-краєзнавчого музею. Запропоновані варіанти удосконалення економічного становища музеїв м. Одеса та розроблено економічне обґрунтування впровадження інновацій в музейній справі.

Ключові слова: музейна діяльність, діагностика однорідності музейної справи, музей, екскурсія, екскурсійні послуги, інновація.

ANNOTATION

Kudriavtseva Anastasiia Maksimivna "Improving the management of museum activity",

qualifying work for Master degree in specialty 242 "Tourism"

Odessa National Economic University

Odessa, 2019

Qualifying work consists of three chapters. The object of research is the process of improving the management of the development of museum activity by the example of the Odessa History Museum.

The work considers the theoretical foundations of museum service, organizational and legal support of museum activity and methodical approaches to the evaluation of museum activity.

The current state of museum work of Ukraine has been investigated. On the basis of the proposed approach to the evaluation of museum activities, the homogeneity of the regions of Ukraine in museum affairs was diagnosed. In the work the tourist attraction of the Odessa History Museum is covered in more detail. Options for improving the economic status of museums in Odessa have been proposed and the economic justification for innovations in museum work has been developed.

Key words: museum activity, diagnostics of homogeneity of museum business, museum, excursion, excursion services, innovation.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЙІВ	7
1.1. Теоретичні основи музейного обслуговування.....	7
1.2. Організаційно-правове забезпечення музейної діяльності.....	15
1.3. Методичні підходи до оцінки діяльності музеїв.....	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА МУЗЕЙНИХ ПОСЛУГ.....	31
2.1. Сучасний стан музейної справи України.....	31
2.2. Діагностика однорідності областей України за музейною справою	43
2.3. Дослідження туристичної привабливості Одеського історико-краєзнавчого музею.....	50
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ М. ОДЕСА	62
3.1. Рекомендації стосовно подальшої стратегії розвитку музейної справи	62
3.2. Аналіз варіантів удосконалення економічного становища музеїв м. Одеса	70
3.3. Розробка і економічне обґрунтування впровадження інновацій в музейній справі	75
ВИСНОВКИ	81
Список використаних джерел.....	84
Додатки.....	92

ВСТУП

Розвиток музейної сфери у наш час гальмується застарілою матеріально-технічною базою та воєнно-політичними діями на сході держави. Через цю ситуацію в даному дослідженні, підійшовши до цих питань з наукової точки зору, була здійснена спроба виявити всі причини, котрі заважають прогресу та розвитку музейної діяльності Одеської області та туризму України в цілому.

Аналіз діяльності музеїв дає змогу здійснити комплексну характеристику функціонування музею з точки зору управління, маркетингу, фінансування та стратегічного перспективного планування. А це подальшому дає можливість детально проаналізувати загальну ситуацію музейної діяльності по області і зробити прогнози на подальші розвиток даної сфери по країні.

Деякі дослідники вважають, що музеї стають жертвами недостатнього бюджетного фінансування, інші дослідники дійшли висновку, що українські музеї мають некомпетентне лідерство, яке не просуває проекти для отримання прибутку. Можливі причини утримання такого стану музеями на ринку туристичних послуг розглянуті за допомогою робіт дослідників в даній області. Дослідженню стану діяльності музейних закладів в Одеській області та Україні загалом присвячені наукові роботи таких вітчизняних учених, як В. Рожко [46], П. Горішевський [13], М. Рутинський [47], та ін.

Мета написання кваліфікаційної роботи – розгляд розвитку музейної діяльності і розробка шляхів її покращення.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначити теоретичні основи музейного обслуговування;
- виявити організаційно-правове забезпечення музейної діяльності;
- запропонувати методичні підходи до оцінки діяльності музеїв;
- визначити сучасний стан музейної справи України;

- провести діагностику однорідності областей України за музейною справою;
- дослідити туристичну привабливість Одеського історико-краєзнавчого музею;
- надати рекомендації стосовно подальшої стратегії розвитку музейної справи;
- навести аналіз варіантів удосконалення економічного становища музеїв м. Одеси;
- розробити і економічно обґрунтувати впровадження інновацій в музейній справі.

Об'єкт дослідження – процес удосконалення управління розвитком музейної діяльності на прикладі Одеського історико-краєзнавчого музею.

Предмет дослідження – науково-практичні питання удосконалення управління розвитком музейної діяльності.

Методика дослідження роботи є діалектичний метод дослідження явищ та процесів у їхньому взаємозв'язку і розвитку. Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань кваліфікаційної роботи використано такі загальнонаукові методи: абстрактно-логічний (для узагальнення теоретичних положень, визначення сутності економічних понять, формування висновків); системний аналіз (для аналізу порівняльної характеристики екскурсій); графічний (для наочного представлення статистичних даних); табличний та групування (при аналізі діяльності музею); експертних оцінок (для вимірювання та оцінки конкурентоспроможності підприємств); конструктивний та експериментальний (оцінка результатів запропонованого заходу удосконалення функціонування музею).

Інформаційна база дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять наукові праці з названої проблеми вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавчі та нормативні акти України, методики Всесвітньої туристичної організації, інструктивні матеріали, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання, довідково-інформаційні

видання, дані бухгалтерської, статистичної та внутрішньогосподарської звітності туристичних підприємств.

Не зважаючи на наявність публікацій, присвячених розвитку музейної справи, досить мало уваги приділено підвищенню ефективності функціонування музеїв Одеського регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження для удосконалення діяльності Одеського історико-краєзнавчого музею та підвищення його іміджу.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменування). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 97 сторінок комп'ютерного тексту. Основний зміст викладено на 83 сторінках. Робота містить 17 таблиць, 8 рисунків.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано:

- Кудрявцева А.М. Екскурсійна діяльність в Україні: стан та перспективи розвитку / А.М. Кудрявцева // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали круглого столу та студентської науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 квітня 2018 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2018. – 678 с. С. 153-157.
- Кудрявцева А.М. Тенденції застосування інновацій у музейній справі України / А.М. Кудрявцева // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали круглого столу та студентської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 квітня 2019 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2019. – 881 с. С. 835-838.
- Кудрявцева А.М. Сучасний стан музейної справи України / А.М. Кудрявцева // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали

круглого столу та студентської науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 квітня 2020 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2020. (прийнято до друку у збірнику тез).

ВИСНОВКИ

Проведене і викладене в роботі дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1) Досліджено та проаналізовано сутність понять «музей», «музейний туризм», «музейна справа». Розглянута термінологія, безпосередньо пов'язана із даною темою. Можна констатувати поступову інтеграцію музеїв з бібліотеками, архівами, освітніми установами, будинками культури. Ця інтеграція відбувається в формі передачі музею нових компетенцій. З'ясований позитивний вплив розвитку музейної діяльності: стимулювання зростання рівня економічного розвитку, ріст культурно-освітньої свідомості населення, внесок у формування іміджу країни, можливість залучення іноземних інвестицій, що в подальшому сприяє укладанню багатообіцяючих угод та налагодженню нових вигідних контактів та співробітництва із закладами за межами нашої країни.

2) В ході аналізу організаційно-правового забезпечення музейної діяльності була розглянута нормативно-правова база функціонування музеїв України. Музей – є некомерційною постійною відкритою для публіки інституцією, що функціонує задля суспільства та його розвитку шляхом комплектації, придбання, збереження, охорони, дослідження, комунікації, обміну інформації та експонування матеріальної та нематеріальної культурної спадщини людства і його середовища з освітньою, навчальною, естетичною метою.

3) Було запропоновано методичні підходи до оцінки діяльності музеїв за допомогою ряду показників, що враховують і характеризують їх здатність до конкурентоспроможного функціонування у багатофункціональній сфері туристичного обслуговування. До таких показників було віднесено кількість музеїв; розподіл музеїв за статусом; розподіл музеїв за профілем; кількість предметів основного фонду; класифікація предметів основного фонду; рух основного фонду музеїв; площа музейної території; кількість будівель музеїв; науково-дослідна та експозиційна робота музеїв; виставкова робота музеїв;

кількість відвідувань; екскурсійна робота музеїв; основні характеристики персоналу музеїв.

4) Було проведено дослідження сучасного стану музейної справи України, у ході якого було виявлено ряд проблем. Відсутність достатнього фінансового забезпечення з боку держави, а також недостатня кількість зацікавлених спонсорів. Відсутність додаткових музейних послуг задля підвищення рентабельності закладів. Додаткові музейні послуги повинні підвищити рентабельність музеїв завдяки їх синергетичному потенціалу. Недостатня організація управління персоналом та слабка маркетингова позиція. Відсутність інноваційних рішень як в управлінні колективом, так і в роботі з відвідувачами.

5) Було проведено таксономічний аналіз музейного фонду областей України у його класичному варіанті. Розглянуто розподіл музеїв регіонів України за видом, кількістю, статусом, профілем, кількістю відвідувачів та музейним фондом. Проведена діагностика однорідності областей України за музейною справою. Завдяки використанню таксономічного методу сформований список регіонів у країні, що поділений на лідерів, середняків і аутсайдерів у музейній справі за 2017 р. Використаний таксономічний метод дав змогу зробити ряд припущень стосовно того, чому Одеська область потрапила до аутсайдерів. Аналіз діяльності музейних структур Одеської області дав можливість виділити ряд можливих причин, які мають негативний вплив на розвиток музейної сфери.

6) На прикладі Одеського історико-краєзнавчого музею були розглянуті основні положення функціонування даних культурних закладів, а також проведений аналіз стану підприємства. Було проаналізовано динаміку кількості відвідувачів за 2015-2017 роки, охарактеризовано персонал та основні характеристики музею. Для аналізу діяльності та туристичної привабливості Одеського історико-краєзнавчого музею було проведено SWOT-аналіз. Було проведено аналіз відвідувачів за допомогою анкетування.

7) Було визначено основні інноваційні підходи сфери надання екскурсійних послуг у музеях, які можуть бути впроваджені як в Одеський історико-краєзнавчий музей, так і по всій країні. Розглянуті основні світові тенденції в музейній індустрії. Визначені етапи впровадження інновацій в музейне підприємство. Виділені основні способи підвищення якості надання послуг музейного характеру в Одеському регіоні.

8) Для підвищення конкурентоспроможності та розвитку попиту на послуги музеїв країни запропоновано введення ряду інновацій, серед яких: введення мобільного додатку «Мандрівник» із квестовими завданнями по проходженню музеїв, створення нового сучасного мобільного додатку музею «Музей у кишені» із технологією доповненої реальності і використанням 3D-моделей, введення технологій віртуальної реальності із використанням аудіо-гіду для проведення екскурсій для людей з обмеженими здібностями, створення повноцінної відео-екскурсії, введення можливості онлайн-відвідання музею.

9) Розрахована приблизна кількість матеріальних витрат, необхідних для удосконалення музейної індустрії України за рахунок запропонованих інновацій, а також орієнтовний час, який знадобиться музеєві для відшкодування грошей без сторонньої допомоги. Дані пропозиції є сучасними і високо-технологічними, тому підвищать конкурентоздатність музеїв на ринку екскурсійних послуг Одеського регіону. Розширення послуг закладів дасть можливість подальшого виходу на міжнародний ринок. Обґрунтовані пропозиції із впровадження заходів з удосконалення функціонування музеїв Одеської області та України сприятимуть покращенню іміджу підприємств та розширенню списку додаткових послуг, а також у майбутній перспективі позитивно вплинуть на рівень конкурентоспроможності українських музеїв та дадуть можливість подальшого збільшення їх прибутків і виходу на міжнародний ринок послуг музейного формату у майбутньому.

Список використаних джерел:

- 1 Багрєєва Я.І. Державні стандарти у сфері туристсько-екскурсійного обслуговування Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції "Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді "Родзинка-2008". м. Черкаси, 24-26 квітня 2008 р. - Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2008. - 206 с. - С.9.
- 2 Белікова М.В., Безхлібна А.П., Тарасенко А.В. Зміни в управлінні розвитком музеїв як складової туристичної інфраструктури // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
- 3 Большая Советская энциклопедия, Музеи // 3-е изд. (1969-78)
- 4 Все о туризмі: туристична бібліотека [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tourlib.net>
- 5 Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму (Гаага, 10 - 14 квітень 1989 року)
- 6 Галасюк С. С. Організаційно-правове забезпечення провадження екскурсійної діяльності / С. С. Галасюк // Актуальні питання управління сталим розвитком у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи: матеріали IV міжнародної конференції, 15-16.10.2015 р. – Кременчук: КрНУ імені Михайла Остроградського, 2015.
- 7 Галасюк С.С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навчальний посібник. Друге видання, доповнене і доопрацьоване / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – Херсон: Олді-Плюс, 2016. – 248 с.
- 8 Гейнике Н. Культурно-исторические экскурсии М.: Новая Москва, 1923. — 179 с.
- 9 Герасименко В.Г. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В.Г. Герасименко, О.Л. Михайлюк . — К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. — 332 с.
- 10 Герасименко В. Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону:

- монографія / В. Г. Герасименко, Г. К. Бедрадіна, С. С. Галасюк та інші / за заг. ред. В. Г. Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.
- 11 Герасименко В. Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездойминов [та інші]. – Одеса: Астропринт, 2013. – 304 с.
 - 12 Герасименко В. Г. Теорія туризму як складова туризмології / В. Г. Герасименко // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2011. - № 2. - С. 173-180.
 - 13 Горішевський П., Дейнега М., Ковалів М., Мельник В., Рега Н., Оришко С., Соколова О. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / Посібник. - Івано-Франківськ: Плай, 2005. - 64 с.
 - 14 ГОСТ 28681.2-95 «Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристские услуги. Общие требования».
 - 15 Давиденко І. В. Культурний туризм як сучасний напрямок використання та збереження історико-культурної спадщини Одеського регіону / І. В. Давиденко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Випуск 2 (08). - Ч. 2. – С. 49 – 53.
 - 16 Давиденко І. В. Культурно-історична спадщина як основна складова розвитку культурного туризму в Україні / І. В. Давиденко // The global competitive environment: development of modern social and economic systems. - Chisinau, Republic of Moldova: Baltija Publishing, 2017. – Р. 20-22.
 - 17 Електронний журнал «Новини турбізнесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novosti-turbiznesa.info>
 - 18 Є. Калюга, д-р екон. наук, проф. Національний університет біоресурсів та природокористування, Київ, Україна, О. Герасименко, старш. викл. Національний університет державної фіскальної служби України, Київ, Україна «ВАРТІСНА ОЦІНКА МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ»

- 19 Ємельянов Б.В. Екскурсознавство М: Радянський спорт, 2007. - 216с.
- 20 Жук О.А. Сучасні умови та особливості розвитку екскурсійної справи в Україні Збірник матеріалів за результатами IV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Сталий розвиток України: проблеми і перспективи». Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. - 230 с. - С.127-130.
- 21 Жупаненко А.В. Державне регулювання неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери : дис.кандидата економічних наук : 08.00.03 / Жупаненко Анастасія Валеріївна. — Одеса, 2015. — 220 с.
- 22 Заклади культури, фізичної культури і спорту України у 2017 р.: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 95 с.
- 23 Закон України “Про туризм” № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13.
- 24 Закон України «Про інноваційну діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266)
- 25 Закон України «Про музеї та музейну справу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 25, ст. 191)
- 26 Звіт про роботу Одеського історико-краєзнавчого музею за 2017р.
- 27 Зінченко В.А. Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. - 2010. – Випуск 8. - С.211-223.Екскурсологія як туризмологічна наука
- 28 Інструкція “З музейного обліку, зберігання та використання пам’яток державної частини Музейного фонду України”
- 29 Інформаційне агенство «Інформ.юа»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://inform-ua.info/society/>
- 30 Король О.Д. «Організація екскурсійних послуг у туризмі» Навчально-методичний посібник. - Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. - 144 с.

- 31 Кудрявцева А.М. Експерсійна діяльність в Україні: стан та перспективи розвитку / А.М. Кудрявцева // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали круглого столу та студентської науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 квітня 2018 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2018. – 678 с. С. 153-157.
- 32 Кудрявцева А.М. Сучасний стан музейної справи України / А.М. Кудрявцева // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали круглого столу та студентської науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 квітня 2020 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2020. (прийнято до друку у збірнику тез).
- 33 Кудрявцева А.М. Тенденції застосування інновацій у музейній справі України / А.М. Кудрявцева // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали круглого столу та студентської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 квітня 2019 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2019. – 881 с. С. 835-838.
- 34 Кузьмук О. Стан та шляхи модернізації музейного менеджменту в Україні / О. Кузьмук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/oktober08/2>.
- 35 Кулаковська Ірина Миколаївна «Етнокультурний потенціал як чинник підвищення експерсійної привабливості регіону» - Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2010. - №3. - С.73-76.
- 36 Литовка А. О. Класифікація інноваційної діяльності туристичного підприємства / А. О. Литовка, О. В. Шикіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2016. – Випуск №14. – С. 416-420.
- 37 Мавріна Н.С. Процес формування експерсійної послуги Культура народів Причорномор'я. - 2009. - №161. - С.123-126.

- 38 Музиченко-Козловська О.В. Туристично-інформаційний центр як елемент інноваційної інфраструктури туризму Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. - 2013. - №754. - С.47-52.
- 39 Наказ від 24.09.2004 N 83 Державної туристичної адміністрації України «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу».
- 40 Нездойминов С.Г. Музей как фактор развития культурно – познавательного туризма / С. Г. Нездойминов, А. П. Бален // Кримський економічний вісник. – 2014. - № 5 (12). – С. 5-7.
- 41 Нездойминов С.Г. Музейна мережа в контексті сучасних проблем екскурсіології / С.Г. Нездойминов, С. Загорулько // Науковий вісник Одеського національного економічного університету, – Науки: економіка, політологія, історія. 2017 – 81 - 93 сс.
- 42 Нездойминов С.Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник - Одеса: Астропрінт. – 2011
- 43 Олійник В.В. Сучасний стан та перспективи розвитку подієвого туризму на території України / В.В. Олійник, О.В. Шикіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2016. – Випуск №14. - С. 460-463
- 44 Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв : [посібник] / [П. Горішевський, М. Дейнега, М. Ковалів, В. Мельник, Н. Рега, С. Оришко, О. Соколова] ; за ред. В. Великочого, Н. Гасюк. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – № 64. – С. 34–36
- 45 Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании. / В. Плюта – М.: Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
- 46 Рожко В. Музеї України в інфографіці: 2014-й р. / В. Рожко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/35756>.

- 47 Рутинський М. Музеєзнавство : [навчальний посібник] / М. Рутинський, О. Стецюк. – К., 2008. – 169 с.
- 48 Сайт Міністерства культури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/
- 49 Сайт Одеського історико-краєзнавчого музею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.odessa.ua>
- 50 Система статистики культури ЮНЕСКО – 2009 (ССК) [Електронний ресурс]. – Cfnfda, Monreal: UNESCO Institute for Statistics. – Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org>
- 51 Федорченко В.К., Костюкова О.М., Дьорова Т.А., Олексійко М.М. «Історія екскурсійної діяльності в Україні» - Навчальний посібник. - К.: Кондор. - 2004. - 166 с.
- 52 Шикина О.В. Инфраструктура туризма и гостеприимства как фактор инновационного развития региональной экономики/ О.В. Шикина, С.Г. Нездойминов// Система «наука – технологи – инновации»: методология, опыт, перспективы»: метариалы Международной научно-практической конференции, 26-27 октября 2017 г. / Под ред. В.В. Гончарова. – Мн.: Центр системного анализа и стратегических исследований НАН Беларуси, 2017. – 578 с. – С. 563- 567
- 53 Шикіна О. В. Квест-атракції як нове покоління туристичних послуг / О. В. Шикіна // Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання»: 24-25 березня 2016 року, м. Черкаси: у 2-х томах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. – Т. 1. - С. 140-143.
- 54 Шикіна О. В. Шляхи підвищення привабливості регіону за рахунок розвитку квест-атракцій / О. В. Шикіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2016. – Випуск №9. - С. 460-464.
- 55 Шикіна О.В. Індекс туристичної конкурентоспроможності як показник

- туристичного потенціалу України / О. В. Шикіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – № 2. – Т.2. – С. 275-279.
- 56 Шикіна О.В. Застосування інтернет-технологій у рекламній діяльності туристичної фірми / О.В. Шикіна, Д.В. Малий // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції “Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання”: 22-23 березня 2018 року, м. Черкаси [Текст]: у 2-х томах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. – 392 с. С. 174-178
- 57 Шикіна О.В. Сучасний стан розвитку готельного бізнесу Одеської області / О. В. Шикіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2016. – Вип. № 13. – С. 413-420.
- 58 Шлепакова Т. Модернізація музейної справи України та розширення традиційних форм роботи музеїв в умовах глобалізації та інформаційного суспільства / Т. Шлепакова [Електронний ресурс]. – Режимдоступу:http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2013/modern_muz_spravi.pdf.
- 59 Янковой А. Г. Математико-статистические методы и модели в управлении предприятием / А. Г. Янковой. – Одесса: ОНЭУ, 2014. – 250 с.
- 60 Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA. – Одесса: Оптимум, 2001. Вып. 1. – 216 с.
- 61 Ярьоменко С. Г. Сувенірна продукція в туризмі / С. Г. Ярьоменко // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання»: 24-25 березня 2016 року, м. Черкаси: у 2-х томах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. – Т. 1. - С. 276–280.
- 62 Davydenko I., Shykina O., Gudz P., Tovkan O., Yakymyshyn L., Golovchenko O. (2019). Support system of solutions for planning sales activities in the

tourism industry. International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT) ISSN: 2249 – 8958, Volume-8 Issue-6, August, 2019 P. 3979–3983.

- 63 Nezdoyminov S., Shykina O., Md Salleh N.Z. (2019). Marketing of tourist flow as an instrument of development of tourism in the region. Management of enterprise development in the conditions of institutional changes and reforming of the economy. A monograph, (pp. 135-143). -Odessa – Kyiv – Skudai-Johor – Olsztyn: Bookmarked Publishing & Editing. [in English].
- 64 UNWTO: World Tourism Organization [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www2.unwto.org>
- 65 Wikipedia: вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Туризм>